

unicef

для кожної дитини

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПСИХОЛОГИНЬ І ПСИХОЛОГІВ

Центр гендерної культури

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ	4
ВСТУП	5
ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПСИХОЛОГІВ/-ИНЬ: СУТНІСТЬ І СКЛАДНИКИ	9
ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	26
ПРИКЛАДИ СИТУАЦІЙ, У ЯКИХ ПРОЯВЛЯЄТЬСЯ ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ	28
ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕ- ТЕНТНОСТІ	32
ГЛОСАРІЙ	36

СКОРОЧЕННЯ

ВООЗ — Всесвітня організація охорони здоров'я

ЗВО — заклади вищої освіти

ЗДО — заклади дошкільної освіти

ЗЗСО — заклади загальної середньої освіти

МОН — Міністерство освіти і науки України

НАПН — Національна академія педагогічних наук

ОБСЕ — Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООН — Організація Об'єднаних Націй

ЮНІСЕФ — Дитячий фонд ООН

ЮНФПА — Фонд ООН в галузі народонаселення

ВСТУП

Базовою цінністю демократичного суспільства та важливим чинником досягнення сталого розвитку є гендерна рівність, яка виражається в рівних правах і можливостях жінок та чоловіків.

Однак, люди досі часто мають стереотипні погляди щодо ролі жінок і чоловіків у суспільстві. Наприклад, за результатами дослідження соціологічної групи «Рейтинг»¹ (2021 р.), оцінюючи життя у сім'ї та парі, респонденти/-ки вважають приготування їжі (64%) та хатні справи (56%) жіночими обов'язками, 30—40% опитаних вказали паритетність і лише 3% вважають, що ці обов'язки є чоловічими.

Розповсюдженість стереотипних поглядів має різноманітні наслідки. Одним із них є недостатня представленість жінок на позиціях, що передбачають прийняття рішень. Наприклад, у Верховній Раді України лише 21% жінок², тоді як частка жінок серед населення України до повномасштабного вторгнення складала 54%³.

Також маємо низьку включеність чоловіків у процес виховання дітей. За результатами опитування ЮНФПА (2023 р.)⁴, лише 20% опитаних (16% матерів та 25% татів) говорять про рівномірний розподіл обов'язків з виховання дітей. За приблизними підрахунками громадських організацій в Україні, орієнтовно 25 тис. татів, або ж 3—4% усіх татів, скористалися відпустками по догляду за дитиною⁵.

Наслідком також є високий рівень насильства за ознакою статі (гендерно зумовлене насильство). За результатами дослідження ОБСЄ (2019 р.)⁶, 67% жінок і дівчат віком від 15 років зазнавали фізичного, психологічного чи сексуального насильства.

¹ Джерело: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/gendernye_rol_i_stereotipy.html.

² Джерело: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list.

³ Джерело: http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2022/zb_nasel%20_2021.pdf.

⁴ Джерело: <https://cutt.ly/xwFM3DPt>.

⁵ Джерело: <https://bureau.in.ua/images/docs/State.pdf>.

⁶ Джерело: https://www.osce.org/files/f/documents/1/3/440312_o.pdf.

Стереотипи про маскулінність також впливають на те, що чоловіки та хлопці практикують ризиковані форми поведінки та рідше звертаються по медичну допомогу. Це впливає на їхню середню очікувану тривалість життя, яка на 10 років менша, ніж жіноча.

Намагаючись відповідати гендерним стереотипам, діти можуть уникати тих сфер діяльності чи інтересів, які вони справді хочуть досліджувати. Це може призвести до обмеження можливостей та пригнічення індивідуальної творчості. Крім того, стереотипи та дискримінація здатні істотно впливати на психічне здоров'я дітей. Наприклад, поширення розладів харчової поведінки (РХП) у дівчат може бути наслідком спроби відповідати гендерним очікуванням та стереотипам щодо зовнішності. За даними Центрів із контролю та профілактики захворювань, з осені 2019 року до осені 2022 року середня кількість звернень, пов'язаних із РХП, до відділень невідкладної допомоги збільшилася на 55% серед підлітків від 12 до 17 років, з них 57% дівчат і 37% хлопців⁷.

Чоловіків з дитинства вчать не виявляти емоцій, а масова культура і реклама заохочують «випускати пару» за допомогою алкоголю й тютюну. Внаслідок цього в чоловіків частіше діагностують інфаркт чи інсульт. За даними Державної служби статистики України за 2021 рік, 84% від загальної кількості самогубств були вчинені саме чоловіками⁸.

Для досягнення прогресу в забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах суспільства Україна приєдналася до основних міжнародних договорів у сфері гендерної рівності, зокрема:

- Пекінської декларації та Платформи дій⁹;
- Міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності¹⁰;
- Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок¹¹;
- Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська Конвенція)¹².

⁷ Джерело: <http://surl.li/qsall>.

⁸ Джерело: <http://surl.li/psabl>.

⁹ Джерело: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text.

¹⁰ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text>.

¹¹ Джерело: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

¹² Джерело: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

В Україні також була ухвалена низка законів, стратегій, програм і планів дій, спрямованих на подолання гендерної нерівності, наприклад:

- ➔ Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.)¹³;
- ➔ Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.)¹⁴;
- ➔ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.)¹⁵;
- ➔ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та операційний план з її реалізації на 2022—2024 роки¹⁶;
- ➔ Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року¹⁷;
- ➔ Концепція комунікації у сфері гендерної рівності та план заходів з її реалізації¹⁸;
- ➔ Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року¹⁹.

Гендерна рівність є невіддільним складником гармонійного розвитку дітей. Це важливо враховувати, зокрема, під час надання психологічної допомоги. На жаль, процес надання дітям психологічної допомоги не завжди вільний від гендерних стереотипів. Психологи/-ні можуть транслювати стереотипи щодо того, як мають виглядати чи поводитися жінки й дівчата, чоловіки та хлопці.

Крім того, зараз система психологічної служби є вкрай фемінізованою. Наприклад, за даними Держкомстату за 2022 рік²⁰, у психологічній службі ЗДО працювали 99% жінок, у ЗЗСО частка чоловіків не істотно збільшується. Це можна пояснити стійким

¹³ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2866-15>.

¹⁴ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

¹⁵ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

¹⁶ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>.

¹⁷ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

¹⁸ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-2023-%D1%80#Text>.

¹⁹ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>.

²⁰ Джерело: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/m_w/doshk_osvita.htm.

стереотипом, що робота з дітьми досі вважається жіночою справою. Так чи інакше такий дисбаланс не сприяє формуванню гендерної рівності.

У роботі з дітьми психологи/-ні стикаються з великою кількістю гендерних проблем. Так для багатьох підлітків серйозною життєвою проблемою є наявність внутрішньо-особистісного гендерного конфлікту, який є «станом нервової напруги, що виникає, коли індивіду важко підтримувати стандарт традиційної гендерної ролі або він змушений проявляти поведінку, що характерна для протилежної гендерної ролі»²¹. Так відбувається, наприклад, коли хлопець відчуває сексуальний потяг до осіб своєї статі. Тиск з боку близького оточення може призвести до імітації не властивої йому поведінки. Тобто підліток починає жити чужим життям, що сприяє виникненню внутрішньоособистісного конфлікту, який згодом може призвести до постійного незадоволення та фрустрації.

Також діти можуть зазнати гендерно зумовленого насильства, а, можливо, й сексуального насильства, пов'язаного з воєнним конфліктом, тож потребуватимуть кваліфікованої психологічної допомоги.

Щоб нестереотипно підходити до розв'язання таких ситуацій, психологам/-ням важливо мати розвинену гендерну компетентність.

В основних документах, якими керуються практичні психологи/-ні у своїй роботі, — «Положенні про психологічну службу у системі освіти України»²² та ВИПУ-СКУ 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників²³ — не згадано про гендерний підхід у діяльності психологів/-инь. Очевидно, що такі вимоги мають бути внесені в зазначені документи.

Усім, хто працює з дітьми, зокрема психологам/-иням, важливо фокусуватися на подоланні гендерних стереотипів вже з раннього віку. Важливо покращувати обізнаність психологів/-инь, які працюють з дітьми, а також заохочувати дівчат та хлопців обирати нестереотипні життєві шляхи.

Отже, формувати гендерну компетентність психологів/-инь, щоб вони надавали кваліфіковану психологічну допомогу людям, які мають гендерно зумовлені проблеми, вкрай важливо в українському суспільстві, яке обрало європейський вектор розвитку і гендерну рівність як одну з європейських цінностей.

²¹ Шевченко З. В. До поняття внутрішньоособистісного гендерного конфлікту. Гендер. Екологія. Здоров'я: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., — м. Харків, 22–23 квіт. 2021 р. — Харків: ХНМУ, 2021. — С. 145—147.

²² Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#n19>.

²³ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0518739-17#Text>.

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПСИХОЛОГІВ/-ИНЬ: СУТНІСТЬ І СКЛАДНИКИ

Під гендерною компетентністю психологів/-инь розуміємо динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність психологів/-инь успішно провадити професійну діяльність, яка сприяє гендерній рівності.

Компоненти гендерної компетентності:

- **когнітивний (знання)** — знання законодавчих і нормативно-правових актів, які регулюють питання гендерної рівності в Україні; положень та сутності гендерного підходу у діяльності психолога/-ині, сучасних тенденцій та проблем гендерної рівності у суспільстві, особливостей гендерної соціалізації, механізмів дії гендерних стереотипів;
- **операційний (уміння й навички)** — навички розпізнавання гендерних аспектів проблем, добору відповідного гендерночутливого інструментарію для роботи, побудови власної гендерночутливої діяльності, поширення гендерних знань шляхом використання адекватних методів, засобів тощо; здійснення психологічної допомоги на засадах гендерної рівності; поведінкові навички, спрямовані на руйнування гендерних стереотипів та утвердження ідеї гендерної рівності;
- **ціннісний (ставлення)** — особистісне ставлення до питання гендерної рівності, розуміння його важливості; а також до таких понять, як гендерна роль, гендерна ідентичність, гендерні стереотипи; визнання необхідності досягнення гендерної рівності у суспільстві.

У діяльності психологів/-инь гендерна компетентність проявляється в семи основних складниках:

Складники	 знання	 уміння, навички	 ставлення
<p>1. Підтримка індивідуальності людини — здатність сприймати унікальність кожної особистості та сприяти її становленню й розвитку незалежно від поширених гендерних стереотипів</p>	<ul style="list-style-type: none"> розуміє гендерні аспекти соціалізації дітей різного віку розуміє причини виникнення стереотипів, їхній вплив на формування світогляду дітей дітей та молоді уміє користуватися психологічними методиками без упереджень та стереотипів усвідомлює відмінності як норми співіснування людей усвідомлює важливість гендерної рівності усвідомлює власні гендерні стереотипи має неупереджене ставлення до всіх клієнтів/-ок (як дорослих, так і дітей) 		
<p>2. Використання гендерно-чутливої комунікації — здатність психологів/-инь передавати інформацію вербально й невербально, у такий спосіб, що підтримує рівність</p>		<ul style="list-style-type: none"> знає правила утворення фемінітивів використовує фемінітиви в однаковій манері звертається до жінок і чоловіків використовує слова, жести та пози, які створюють атмосферу поваги й довіри в однаковій манері звертається до людей різної сексуальної орієнтації вважає важливим вживання фемінітивів вважає неприйнятним використання висловлювань, що транслюють гендерні стереотипи 	
<p>3. Надання гендерночутливої психологічної допомоги — здатність надавати психологічну допомогу, яка сприятиме гендерній рівності</p>	<ul style="list-style-type: none"> знає законодавчі акти, які регулюють питання гендерної рівності, зокрема у сфері надання психологічної допомоги знає сутність, чинники та механізми гендерної соціалізації особистості знає теорії розвитку гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації знає про можливу наявність гендерних стереотипів в інструментах психологічної допомоги 		

Складники	 знання	 уміння, навички	 ставлення
		<ul style="list-style-type: none"> уміє добирати психологічний інструментарій, який не містить гендерних стереотипів інтерпретує результати психологічної діагностики без опори на гендерні стереотипи уміє аналізувати та пояснювати психічні явища, пов'язані з формуванням гендерних ролей, стереотипів, уявлень уміє надавати різні види психологічної допомоги клієнтам/-кам, що мають гендерно зумовлені проблеми вважає важливим врахування впливу гендерної нерівності на життя клієнта/-ки під час надання психологічних послуг 	
<p>4. Розпізнавання гендерно зумовленого й домашнього насильства — здатність розпізнавати гендерно зумовлене й домашнє насильство та надавати психологічну допомогу у разі його виявлення</p>		<ul style="list-style-type: none"> знає форми та прояви насильства знає, як розпізнати за зовнішнім виглядом і поведінкою людини ознаки гендерно зумовленого й домашнього насильства знає особливості реагування на випадки сексуального насильства знає контакти служби у справах дітей та підрозділів Національної поліції, які займаються протидією насильству реагує на ознаки гендерно зумовленого й домашнього насильства проводить роз'яснювальну роботу щодо неприпустимості гендерно зумовленого й домашнього насильства надає необхідну психологічну допомогу людині, яка зазнала гендерно зумовленого й домашнього насильства має нульову толерантність до насильства 	
<p>5. Підтримка кооперації й ненасильницького спілкування — здатність налагоджувати та підтримувати співпрацю та ненасильницьке спілкування під час надання психологічних послуг</p>		<ul style="list-style-type: none"> знає про важливість ненасильницького спілкування й кооперації для психічного здоров'я людини розуміє концепцію ненасильницького спілкування організовує й постійно підтримує ненасильницьке спілкування під час надання психологічних послуг володіє методами ненасильницького спілкування розуміє важливість розвитку навичок кооперації між хлопцями й дівчатами 	

Складники	 знання	 уміння, навички	 ставлення
<p>6. Популяризація батьківства без гендерних стереотипів — здатність продемонструвати позитивний вплив батьківства без стереотипів на життя дітей</p>	<p> розуміє сутність батьківства без гендерних стереотипів</p> <p> уміє надати влучні приклади батьківства без гендерних стереотипів</p> <p> проводить роз'яснювальну роботу з батьками або опікунами/-ками щодо необхідності виховання дітей на засадах рівності й без гендерних стереотипів</p> <p> усвідомлює роль батьків та опікунів/-ок як головних у процесі гендерної соціалізації дитини</p> <p> вірить, що виховання без гендерних стереотипів — на користь дитині</p>		
<p>7. Сексуальна просвіта — здатність психологів/-инь надавати інформацію про сексуальне та репродуктивне здоров'я й допомагати дітям та молодим людям формувати спроможність до безпечних сексуальних стосунків — як у фізичному, так і в психологічному сенсі</p>	<p> володіє сучасними знаннями щодо сексуального й репродуктивного здоров'я</p> <p> ідентифікує сексуальні аспекти психологічних проблем</p> <p> проводить просвітницькі бесіди з дітьми та підлітками, ураховуючи їхні вікові особливості</p> <p> розуміє важливість сексуальної просвіти для здоров'я й безпеки дітей</p>		

Розглянемо детально кожен складник.

1. Підтримка індивідуальності людини — здатність сприймати унікальність людини та сприяти її розвитку незалежно від статі та поширених гендерних стереотипів.

Психологам/-иням важливо усвідомлювати той факт, що всі люди різні. Розуміння розмаїтості людського суспільства є базовою цінністю демократичного суспільства. Важливо зрозуміти особливості конкретної людини — потреби, здібності, нахили — та допомагати їй побудувати власну траєкторію розвитку, а не підганяти під наявні стереотипи.

Крім того, потрібно звертати увагу на те, як стать людини накладається на інші характеристики, як-от расова чи етнічна приналежність, інвалідність, сексуальна орієнтація, тип родини та її соціальний і майновий стан.

Психологи/-ні, які працюють з дітьми, мають розуміти важливість гендерної рівності та підтримувати її ідеї у своїй діяльності. Важливо розуміти причини виникнення гендерних стереотипів, природу їхнього впливу на формування

світогляду дітей та необхідність відмови від них, оскільки це шкодить вільному розвитку і дівчат, і хлопців.

Психологам/-иням важливо ідентифікувати й нейтралізувати власні стереотипи та добирати форми роботи, які сприяють гендерній рівності.

2. Використання гендерночутливої комунікації — здатність психологів/-инь передавати інформацію вербально й невербально, у такий спосіб, що підтримує рівність.

Використання гендерночутливої комунікації вважається необхідною умовою гендерної компетентності, оскільки полегшує здатність фахівців/-чинь розуміти та задовольняти потреби кожної дитини й родини без транслювання гендерних стереотипів. Однак, у прийнятих для роботи психологів/-инь методиках діагностики майже не використовують фемінітиви. Тобто складається враження, що психологи/-ні працюють тільки з чоловіками. Важливо, аби ці методики були пристосовані й до роботи з особами жіночої статі, зокрема шляхом використання там фемінітивів.

Традиційно в українській мові чоловічий рід використовували як загальний, тобто такий, що розповсюджується і на чоловіків, і на жінок. Наприклад, звертаючись до різностатевої аудиторії, психологи/-гині часто використовують форму «клієнт», але мають на увазі не тільки клієнтів, але й клієнок. Тобто жінки й дівчата в мові часто існують «за замовчуванням», можна сказати, що вони є невидимими в мові. Мовна структура є відображенням нерівності, яка існує в суспільстві. Вона підкреслює другорядність жінки в суспільній свідомості. Тому для досягнення гендерної рівності важливо використовувати гендерночутливу комунікацію, зокрема вживати фемінітиви.

У нашій мові закріпилися назви професій у чоловічому роді. Це історично пов'язано з тим, що жінки тривалий час не були представлені в публічному просторі, тобто не займалися оплачуваною працею. Але наразі жінки активно працюють у всіх галузях економіки, а назви професій лишилися здебільшого в чоловічому роді, що знову ж робить жінку «невидимою» в мові.

Нова редакція українського правопису (2019 р.) закріпила використання фемінітивів, але хоча у засобах масової інформації фемінітиви вживають постійно, пересічні українці та українки часто кажуть, що вони їм «ріжуть вуха».

Психологам/-гиням важливо популяризувати ідею вживання фемінітивів. Важливо як використовувати поширені фемінітиви (вчителька, вихователька, художниця, співачка, медсестра, секретарка, прибиральниця), так і вміти створювати та застосовувати нові (менеджерка, пілотеса, соціологиня, депутатка, політикиня, поліціантка, міністерка) й бути прикладом для клієнтів/-ок і колег.

Ще однією ознакою гендерночутливої мови є відсутність у ній гендерних стереотипів і сексизму. Важливо уникати узагальнень на кшталт «усі жінки хочуть укласти шлюб» або «чоловіки краще розбираються в техніці», «усі хлопці — бешкетники». Говорячи про власний досвід, варто не узагальнювати, адже він не є репрезентативним. Також важливо давати оцінку конкретній поведінці людини, а не особистості та ще й із прив'язкою до статі.

Особливої уваги потребує спілкування з підлітками з різною гендерною ідентичністю. Краще запитати, як людина бажає, щоб до неї зверталися (вона/її, він/його чи вони/їх). Якщо ви помилилися під час звертання, не варто робити з цього трагедію, достатньо просто попросити вибачення. У будь-якому разі потрібно пам'ятати, що головне у спілкуванні — це повага до людини незалежно від того, який займенник вона обирає щодо себе.

Окрім мови, важливо звернути увагу на пози й жести під час комунікації. Чи не містять вони агресії, зверхнього ставлення чи сексуального підтексту. Неприйнятним будуть: порушення особистих кордонів людини, коли ви підходите ближче, ніж на метр; нависання над людиною, яка сидить; стискання кулаків тощо. Під час спілкування варто використовувати відкриті пози й жести, демонструючи в такий спосіб, що ви нічого не приховуєте й готові до відкритого спілкування.

3. Надання гендерночутливої психологічної допомоги — здатність надавати психологічну допомогу, яка сприятиме гендерній рівності.

Психологам/-ням важливо використовувати підхід, орієнтований на клієнта/-ку, коли аналізують чинники — гендер, расова чи етнічна приналежність, інвалідність, сексуальна орієнтація тощо, — які впливають на їхнє життя.

Гендерні стереотипи можуть обмежувати можливості й досвід жінок і дівчат, чоловіків і хлопців. Якщо психологи/-ні знають, як гендерна нерівність впливає на ролі, зони відповідальності, доступ до ресурсів, сприйняття, потреби

та пріоритети жінок і чоловіків у родині, громаді та суспільстві, а також на інституції, закони й політики, то вони краще зрозуміють різноманітні потреби жінок і чоловіків з різних груп. Маємо на увазі збирання даних з розбивкою за статтю, віком та іншими релевантними показниками, аналізування даних для виявлення гендерних розривів, реагування на ситуації нерівності чи дискримінації, підвищення поінформованості тощо.

Під час проведення психологічних рольових ігор варто звернути увагу, як відбувається розподіл ролей. Чи не закладені в них гендерні стереотипи? Коли хлопці виглядають сильними, впевненими, активними, а дівчата — пасивними, емоційними, слабкими. Багато хто з дітей не можуть грати не так через внутрішню напругу й страх, як через жорсткий обмежувальний характер виховання, зокрема і через засвоєні гендерні ролі.

Гендерні стереотипи можуть простежуватися в інтерпретації результатів, наприклад, просктивної методики «Малюнок сім'ї». Так, під час інтерпретації результатів слід уникати пояснень слабких емоційних зв'язків батьків чи опікунів/-ок з дитиною з опорою на гендерні стереотипи, наприклад, пояснювати, що батько стриманіший тому, що він багато працює, йому ніколи багато часу проводити з дитиною і що це справа матері.

У своїй роботі психологу/-ині важливо постійно формувати й підтримувати в дітей думку про нестереотипні ролі жінок і чоловіків у суспільному житті; що важливо мріяти про те, що близько, і робити все, щоб ця мрія справдилася.

4. Розпізнавання гендерно зумовленого й домашнього насильства й надання психологічної допомоги у його випадках — здатність розпізнавати гендерно зумовлене й домашнє насильство та надавати психологічну допомогу у разі його виявлення²⁴.

Найважливіше, що психологи/-ні повинні мати нульову толерантність до будь-яких проявів насильства — як домашнього, так і за ознакою статі. У жодному разі психолог/-иня не може перекладати провину за насильство на постраждалу особу, наприклад, говорити про те, що вона чимось завинила. Потрібно бути обізнаною/-им з основними формами насильства, його ознаками алгоритмами дій у разі потрапляння людини в ситуацію насильства.

²⁴ Більше про допомогу постраждалим від гендерно зумовленого насильства:
https://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2022/03/GBV-Pcoket-Guide_-Ukrainian.pdf

Основні форми насильства:

- **фізичне** — ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці; ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані; заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру;
- **сексуальне** — будь-які діяння сексуального характеру, вчинені щодо повнолітньої особи без її згоди, або щодо дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини; примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені щодо дитини або в її присутності;
- **психологічне** — словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб; приниження, переслідування, залякування; інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;
- **економічне** — умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборона працювати, примушування до праці, заборона навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

На те, що діти зазнають насильства в сім'ї, можуть значною мірою впливати саме гендерні стереотипи, зокрема різне ставлення в сім'ї до хлопців і дівчат. Психолог/-иня мають розпізнавати той факт, що дитина страждає від домашнього насильства, за різними ознаками.

Вікові індикатори насильства:

- **для дошкільного віку** — застрягання в ігровому сюжеті, шаблонність гри та складність знайти вихід, сюжет не за віком, відображення в рухах тіла; реакція на тригери та різка зміна поведінки, емоційного стану, психосоматичні реакції;
- **для молодшого шкільного віку** — програвання одне на одному насильницьких дій, промальовування, зацикленість на темі, взяття провини на себе;
- **підлітковий вік** — негативні я-висловлювання, агресія на себе або на інших, суїцидальні спроби, взяття провини на себе або намагання домогтися справедливості.

Індикатори різних форм насильства детально прописані у посібнику «Індикатори фізичного, сексуального, психологічного насильства щодо дитини, а також нехтування потребами дитини».²⁵

Слід зауважити, що практичні психологи/-ні не мають права здійснювати реабілітацію постраждалих від насильства без відповідної підготовки. Якщо виникає підозра щодо домашнього насильства щодо дитини, потрібно повідомити службу у справах дітей для подальшої роботи з родиною і захистом дитини.

Якщо підозрюєте скоєння сексуального насильства, важливо не розпитувати дитину детально про випадок сексуального насильства. Бажано, щоб дитина розказувала про всі подробиці насильства під час допиту в межах кримінального провадження.

Задля захисту прав дітей в Україні впроваджують модель «Барнахус» за підтримки ЮНІСЕФ та Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх. Важливим у цій моделі є комплексний міждисциплінарний підхід до дотримання гарантій із захисту прав та інтересів дітей, які постраждали від кримінальних правопорушень або стали їх свідками, забезпечення належного реагування на випадки насильства та надання допомоги постраждалим дітям. Водночас важливо, що діяльність мультидисциплінарної команди в такій моделі ґрунтується на нормах чинного законодавства, складником якого є міжнародні

²⁵ Див. за посиланням: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4191/file/Indicators.pdf>.

стандарти у сфері правосуддя, дружнього до дитини, спрямовані на реалізацію принципу забезпечення інтересів дитини²⁶.

Завдання психолога/-ині, який/яка проводить психокорекційну роботу з дитиною, що постраждала від насильства, зокрема гендерно зумовленого:

- ➔ зміцнити відчуття безпеки й поновити довіру дитини до дорослих — довірливі стосунки, які виникають між психологом/-инею і дитиною, є ключем до успішної терапії для дитини; головне завдання — навчити дитину відрізняти та приймати справжню турботу про неї, а також дозволити їй піклуватися про інших;
- ➔ надати дитині можливості розрізняти й виражати особисті почуття — гнів у дитини змішується з потребою батьківського прийняття та любові; неможливість висловити свої почуття до того, що відбулося, призводить до неможливості ідентифікувати теперішнє; надзвичайно важливо дати дитині висловити свої почуття; як стимульний матеріал можна використовувати картинки ТАТ (тематичний апперцептивний тест), зокрема дитячу версію;
- ➔ підняти самооцінку дитини — дитина може відчувати, що нічого не варта; цим пояснюється висока оцінка незначного схвалення з боку інших людей, відсутність відчуття власної сили, труднощі в необхідності сказати «ні», співзалежність; важливо всіляко сприяти тому, аби дитина прийняла свою унікальність, повірила, що лише їй притаманні саме такі виняткові якості, яких немає більше ні в кого на Землі; звернути увагу, що такі якості можуть бути характерні і для хлопців, і для дівчат.
- ➔ сприяти прийняттю дітьми власного тіла — необхідно звернути увагу, наскільки дитина фіксує увагу на власному тілі, чи не прагне вона одягатися так, щоб не привертати до себе уваги; важливо підвести дитину до розуміння, що в ній немає нічого однозначно поганого або непривабливого, соромливого, що все в ній є гармонійним і доцільним; також потрібно доводити, що вдягатися варто так, аби передусім почуватися зручно та комфортно;

²⁶ Модель «БАРНАХУС»: Загальна характеристика і впровадження в Україні.
https://www.unicef.org/ukraine/media/20941/file/BARNAHUS_web.pdf.

- навчити відокремлювати негативні емоції до кривдника/-ці та сприяти вираженню позитивних емоцій — деякі діти не можуть чітко визначити своє ставлення до людини, яка завдала їм болю; Часто вони люблять цю людину і прив'язані до неї; вони відчувають себе відповідальними за те, чи в доброму гуморі ця людина, чи ні; водночас вони бояться й ненавидять цю людину; важливо прийняти почуття дитини й забезпечити їй обережний супровід під час обговорення того, що сталося²⁷.

Алгоритми дій щодо реагування на насильство, жорстоке поводження з дитиною згідно з Постановою КМУ від 22 серпня 2018 р. № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі»²⁸:

- У разі звернення особи та/або її законного представника упродовж перших 24 годин інформується уповноважений підрозділ органу Національної поліції, Служба у справах дітей.
- Реєструється звернення в журналі реєстрації фактів виявлення (звернення) про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі.
- Інформуються заклади охорони здоров'я при наявності тілесних ушкоджень кримінального характеру або що могли виникнути внаслідок вчинення насильства.
- Сприяння отриманню постраждалими безоплатних психологічних, медичних, юридичних, консультаційних послуг тощо.

5. Підтримка кооперації й ненасильницького спілкування — здатність налагоджувати та підтримувати співпрацю та ненасильницьке спілкування між дітьми, зокрема між дівчатами та хлопцями.

Психологи/-ні мають знати концепцію ненасильницького спілкування та пропагувати його серед клієнтів/-ок. Це сприятиме розвитку навичок кооперації й розуміння.

²⁷ Джерело: <http://surl.li/lwwxt/>.

²⁸ Джерело <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>.

Ненасильницьке спілкування — це метод комунікації, який базується на чотирьох компонентах спілкування без агресії та критики:

- 1) спостереження** без оцінок і суджень через факти — намагайтеся спостерігати нейтрально, без оцінювання;
- 2) почуття** — важливо розуміти та враховувати почуття — як власні, так і оточення;
- 3) потреби** — за кожною емоцією йде певна інформація про потреби; саме в потребах криється джерело та причини почуттів; коли потреби не задовольняються, виникає дискомфорт; почуття є результатом незадоволених потреб;
- 4) прохання** (звернення) не є вимогою.

Якщо людина думатиме винятково про свої почуття та потреби, комунікація матиме агресивний посил. Якщо ж лише про почуття й потреби інших, то буде накопичуватися пасивна агресія. Людина триматиме всі емоції в собі.

Алгоритм ненасильницького спілкування: ваші почуття (я відчуваю) — факт (коли...) — потреба (для мене важливо) — потреби та почуття іншої людини — прохання або ефективний план дій.

Щоб розвивати навички кооперації й порозуміння у хлопців і дівчат, можна організувати заняття й навчання у змішаних групах

6. Популяризація батьківства без гендерних стереотипів — здатність психологів/-инь продемонструвати позитивний вплив батьківства без гендерних стереотипів на життя дітей.

Гендерні стереотипи можуть проявлятися, наприклад, у різних гендерних ролях у сім'ї: чоловіки відповідають за забезпечення родини й мають вищий статус, тоді як жінки виконують обслуговувальну, доглядову працю.

Також з того моменту, як батьки та опікуни/-ки дізнаються стать своєї дитини, вони формують очікування від неї й починають приймати рішення про те, як дитина має виглядати (рожевий одяг — для дівчат, блакитний — для хлопців) чи як поводитися (дівчина має бути слухняною, а хлопчик — активним). І ці рішення приймають на основі статі дитини. Наприклад, дітям дарують різні іграшки: ляльки —

дівчатам, автівки — хлопцям; водять у різні гуртки: дівчат — на танці, хлопців — у спортивні секції тощо.

Сьогодні багато батьків чи опікунів/-ок скажуть, що вони не мають гендерних стереотипів і не проти того, щоб їхні сини й доньки займалися тим, чим вони хочуть. Проте їхня поведінка та приховані послання можуть не відповідати їхнім словам. Наприклад, батьки та опікуни/-ки кажуть, що вони не проти того, що їхні діти хочуть носити, але продовжують купувати переважно рожеві чи блакитні речі для дівчат і хлопців відповідно, або що заохочують дітей займатися різними видами діяльності, але водночас більше хвалять своїх доньок, наприклад, за те, що вони гарно малюють, а синів — за те, що вправно лазять по деревах. Ба більше, багато батьків можуть хвалити дівчат за традиційно чоловічі заняття, як-от спорт чи конструктори, але бути менш задоволені тим, що хлопці граються з ляльками чи танцюють.

Часто батьки навіть не усвідомлюють, що вони роблять. У багатьох випадках неявні повідомлення є потужнішими, ніж явні. Вони також можуть заплутати дитину і зробити гендерну соціалізацію дуже складною.

Батьківство без гендерних стереотипів, або ж гендернотрансформаційне батьківство, — це підхід до виховання, що має за основу гендерну рівність та інклюзивність, а також заохочує позитивну соціалізацію й подолання гендерних стереотипів.

Батьківство без гендерних стереотипів спрямоване на формування недискримінаційних гендерних норм серед батьків і опікунів/-ок та спонукання до самоосвіти щодо власних гендерних упереджень.

Батьки та опікуни/-ки, які практикують батьківство без гендерних стереотипів, також усвідомлюють різні зовнішні сили (як-от ЗМІ/соціальні мережі, соціальний тиск з боку однолітків та громади тощо), які впливають на гендерні норми дитини, і прагнуть підтримати дітей.

Батьки та опікуни/-ки визнають самостійність дитини й орієнтуються на її особливості, нахили, здібності тощо. Батьківство без гендерних стереотипів спрямоване на те, щоб усі діти та сім'ї мали високий рівень благополуччя, піклувалися та поважали один/одна одного/одну та своє оточення.

Основні шляхи гендерної соціалізації	Виховання дітей на основі гендерних стереотипів	Виховання дітей без гендерних стереотипів
<p>Активне навчання</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Говорити дітям, що робити чи не робити, виходячи зі стереотипного розуміння гендерних ролей. Наприклад, казати хлопцям, що вони не можуть плакати; змушувати дівчат (але не хлопців) виконувати домашні обов'язки з догляду та хатню роботу. ➔ Наполягати на слухняності та прийнятті того, що говорить авторитет, особливо до дівчат. 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Слухати дітей з емпатією і розумінням. ➔ Бути чутливими до потреб дітей — оцінювати, наскільки їм комфортно у своїй гендерній ролі. ➔ Пропонувати різні можливості та підтримувати дитину у вивченні різних видів діяльності та ролей. ➔ Виховувати критичне мислення та активно боротися з гендерними упередженнями у дітей, ЗМІ, громаді та суспільстві. ➔ Хвалити дітей не лише за гендерно типову поведінку. ➔ Заохочувати дітей виходити із зони комфорту для задоволення своїх потреб.
<p>Моделювання</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Неоплачуваною роботою з догляду за дітьми, домом, господарством займаються лише жінки (навіть коли ще мають і оплачувану роботу), тоді як чоловіки виконують тільки оплачувану роботу. ➔ Чоловіки не розділяють з жінками обов'язки по дому та догляду за дітьми. ➔ Чоловіки не займаються так званою жіночою діяльністю — граються з дітьми лише тоді, коли їм хочеться, не вміють виражати почуття, не виявляють емоцій до партнерки та/або дітей. 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Партнери/-ки справедливо розділяють усі домашні обов'язки, а також обов'язки з виховання дітей. ➔ Чоловіки та жінки вільно виражають емоції, емпатію та співчуття. ➔ Підтримувати партнерів/-ок і дітей у здійсненні їхніх мрій з повагою і чуйністю.

Основні шляхи гендерної соціалізації	Виховання дітей на основі гендерних стереотипів	Виховання дітей без гендерних стереотипів
<p>Слова, вчинки, поведінка, методи (навмисні чи ні)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Пропонувати дівчатам і хлопцям лише один тип іграшок, позначених, як «дівчачі» та «хлоп'ячі» (наприклад, ляльки, малюнки — для дівчат, а для хлопців — конструктори та машинки). ➔ Хвалити дівчат за те, що вони турботливі та піклуються про свій зовнішній вигляд. Хвалити хлопців за те, що вони розумні та сильні. ➔ Говорити дівчатам, що вони не повинні бути, наприклад, хірургіями, тому що вони занадто ніжні та чутливі. ➔ Грати в рухливі ігри тільки з хлопцями, тому що вони сильні, а дівчатам може бути боляче. ➔ Грубо жартувати про жінок, які не є «жіночними», і чоловіків, які не є «стійкими й сильними». 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Розмовляти з дітьми та слухати дітей. ➔ Поважати вибір дитини щодо іграшок, ігор та професій незалежно від того, чи відповідають вони стереотипним гендерним ролям. ➔ Пропонувати дітям інші варіанти й заохочувати їх пробувати. ➔ Говорити дітям, що вони можуть робити свій вибір незалежно від того, що кажуть інші люди. ➔ Ставитися до всіх з повагою.
<p>Гендерні практики вдома</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Шкідливі та стереотипні гендерні практики вдома (жінки — берігині та займаються хатніми справами й дітьми; чоловіки — приймають рішення і розпоряджаються грошима). ➔ Ставлення до партнера/-ки (передусім жінки) з вербальною, психологічною та фізичною агресією — гендерно зумовлене насильство. ➔ Надмірний контроль над членами сім'ї жіночої статі — обмеження їхньої мобільності, фінансового достатку тощо. ➔ Стигматизація менструації як «нечистоти» або «табу». ➔ Застосування жорсткої та каральної дисципліни, включаючи фізичні покарання, особливо щодо хлопців. ➔ Соромлення хлопця за прояви емоцій чи зацікавленість у заняттях, які традиційно маркуються як жіночі (ігри в ляльок, кухарство). 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Суперечки та конфлікти вирішуються мирно та конструктивно. ➔ У сім'ї панує взаємна повага. ➔ Дітям дозволяється висловлювати свою думку та робити вибір відповідно до їхнього віку та інтересів. ➔ Немає покарань, лише логічні наслідки зробленого вибору, і ці правила поширюються на всіх членів сім'ї (наприклад, якщо правила сім'ї порушуються, кожен/кожна має нести за це відповідальність). ➔ У сім'ї немає «заборонених» тем, сім'ї говорять про кожне важливе питання, а діти отримують інформацію та підтримку, що відповідають їхньому віку.

Психологи/-гині, які перебувають у постійному контакті з батьками та опікунами/-ками, мають потенціал стати провідниками батьківства без гендерних стереотипів.

Для цього передусім потрібно усвідомлювати, що гендерні стереотипи обмежують розвиток дітей і що їх потрібно подолати.

Під час спілкування з батьками та опікунами/-ками психологи/-ні у коректній ненав'язливій манері надають влучні приклади батьківства без гендерних стереотипів і спонукають до використання таких підходів у повсякденному житті.

7. Сексуальна освіта — здатність психологів/-инь надавати інформацію про сексуальне та репродуктивне здоров'я й допомагати дітям та молодим людям формувати спроможність до безпечних сексуальних стосунків — як у фізичному, так і психологічному сенсі.

За визначенням ВООЗ²⁹, сексуальне здоров'я — це комплекс соматичних, емоційних, інтелектуальних і соціальних аспектів життя людини, що позитивно збагачують особистість, підвищують її комунікабельність та здатність до любові. Це й стан фізичного, психічного і соціального благополуччя, пов'язаного із сексуальністю. Сексуальне здоров'я — це і позитивний підхід до сексуальності й сексуальних стосунків з партнером/-кою, можливість отримувати задоволення самому/самій та приносити його партнеру/-ці. Також сексуальне здоров'я — про безпечний секс, вільний від примусу, насильства й дискримінації.

Забезпечення сексуального здоров'я чоловіків та жінок залежить від:

- ✚ доступу до вичерпної якісної інформації про особливості фізичного та статевого розвитку, секс і сексуальність, безпеку тощо;
- ✚ знання про ризики, з якими вони можуть зіткнутися, та їхньої вразливості до несприятливих наслідків незахищеної статевої активності;
- ✚ можливості отримати доступ до послуг щодо сексуального здоров'я;
- ✚ життя в середовищі, яке підтримує сексуальне здоров'я та сприяє йому.

²⁹ Джерело: https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_2.

Дуже важливо, щоб люди мали можливість звернутися до спеціалістів/-ок по консультацію або спеціалісти/-ки могли надати рекомендації без запиту, якщо спостерігають певні ризики в поведінці чоловіка або жінки, хлопця чи дівчини. Проблеми, пов'язані із сексуальним здоров'ям, мають широкий спектр і охоплюють такі питання:

- захворювання, що передаються статевим шляхом (ЗПСШ), — вірус імунодефіциту людини (ВІЛ), трихомоніаз, хламідіоз, гонорея, сифіліс, генітальний герпес, вірус папіломи людини (ВПЛ) тощо;
- запальні захворювання репродуктивного тракту та їхні несприятливі наслідки (рак шийки матки, спричинений ВПЛ, безпліддя);
- незапланована вагітність і аборт;
- контрацепція;
- менструація;
- планування сім'ї;
- здоров'я матері та новонародженої дитини;
- сексуальна орієнтація чи гендерна ідентичність;
- стосунки, задоволення, культура згоди;
- статева дисфункція;
- сексуальне насильство;
- каліцтво жіночих статевих органів.

Важливо, щоб підтримка в питаннях сексуального здоров'я була доступною для кожного/кожної. Ідеться про передачу знань, навичок та уявлення про цінності, доступ до заснованої на фактах інформації та до медико-санітарних послуг. Саме тому потрібно, щоб психологи/-гині були компетентними з питань сексуальної просвіти для надання консультацій молоді, батькам та опікунам/-кам. Стереотипи та упередження не мають стати на заваді отримання пацієнтами/-ками кваліфікованої допомоги.

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Рамка гендерної компетентності має підтримуватися на різних рівнях структури психологічної служби у системі освіти та соціального захисту: Державною науковою установою МОН України «Інститут модернізації змісту освіти», Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи НАПН України, регіональними навчально-методичними центрами (кабінетами, лабораторіями) психологічної служби, районними (міськими) навчально-методичними центрами (кабінетами, лабораторіями) психологічної служби, на рівні управління окремими закладами освіти різних рівнів.

Закладання підвалин гендерної компетентності психологів/-гінь має розпочинатися ще на етапі професійної орієнтації молоді, коли дівчат і хлопців в рівній мірі заохочують до кар'єри в галузі психології. Надалі молоді люди бачитимуть, що такий вид діяльності притаманний і жінкам, і чоловікам.

У професійні стандарти, кваліфікаційні характеристики психологів/-гінь повинна бути закладена гендерна компетентність. Гендерна компетентність має наскрізно проходити через навчальні програми підготовки за напрямом «Психологія» у системі вищої освіти.

Варто зазначити, що гендерна компетентність не формується миттєво й не існує у вакуумі. Для її формування потрібна практика. Так само важливо мати підтримку на системному рівні та ресурси. Водночас клієнти/-ки повинні знати свої права на доступ до психологічних послуг та справедливе ставлення до них незалежно від їхньої статі чи інших чинників.

Гендерна компетентність також має підтримуватися на рівні державної політики та організаційно-нормативної структури установ і закладів, де працюють психологи/-ні. Важливо, щоб ідеї гендерної рівності знайшли відображення у відповідних документах: стратегіях, цінностях, місії, внутрішніх регламентах, політиках, етичних кодексах тощо.

Гендерна компетентність повинна бути включена до посадових інструкцій, адже саме цей документ регламентує діяльність психологів/-инь та визначає їхні основні функції й компетентності.

Розвиток гендерної компетентності важливо додати не лише у програми професійної підготовки психологів і психологинь, а й у програми підвищення кваліфікації. Добре було б виділити на це питання певний фіксований відсоток у годинах підвищення кваліфікації.

Процес атестації психологів/-инь та присудження категорій має враховувати наявність підвищення кваліфікації з гендерної компетентності.

Обласні заклади підвищення кваліфікації педагогічних працівників, місцеві Центри професійного розвитку педагогічних працівників (де можуть підвищувати кваліфікацію психологи/-ні) також мають створити відповідні програми та пропагувати їх. Гендерну компетентність важливо популяризуватися в межах діяльності професійних об'єднань психологів і психологинь, як-от Асоціація психологів України, Українська психологічна асоціація, Всеукраїнська спілка психологів тощо. Гендерна компетентність має бути включена в етичні кодекси таких об'єднань; у перелік нормативно-правових актів, які вважаються важливими для психологів і психологинь, наприклад, у Положення про психологічну службу у системі освіти України³⁰ та ВИПУСК 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників³¹.

Підтримка гендерної компетентності психологів/-инь

Вибір кар'єри	Психологічна освіта	Гендерна компетентність включена в етичні кодекси професійних об'єднань психологів/-инь	Гендерна компетентність включена до посадових інструкцій практичних психологів/-инь	Гендерна рівність відображена в організаційно-нормативній структурі закладів і установ (стратегія, місія, цінності, внутрішній регламент, етичний кодекс тощо)
Жінок/дівчат та чоловіків/хлопців заохочують обирати спеціальність «Психологія»	Гендерна компетентність додається до навчальних програм у закладах вищої освіти, які готують психологів/-инь	Програми підвищення кваліфікації психологів/-инь включають рамку гендерної компетентності	Процес атестації та присудження категорій психологів/-инь ураховує наявність гендерної компетентності	Державна політика сприяє гендерній рівності
Сфера освіти		Ринок праці		

³⁰ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/zo885-18#n19>.

³¹ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0518739-17#Text>.

ПРИКЛАДИ СИТУАЦІЙ, У ЯКИХ ПРОЯВЛЯЄТЬСЯ ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Гендерна компетентність психологів/-инь може проявлятися на різних етапах їхньої діяльності та в різних формах. Для чіткішого практичного розуміння проявів гендерної компетентності пропонуємо розглянути це на прикладах відповідно до її складників:

Складники гендерної компетентності	Приклади ситуацій, у яких проявляється цей складник
<p>1. Підтримка індивідуальності людини</p>	<p>Тато привів на психологічну консультацію хлопця-підлітка, який, на його думку, схожий на дівчину. Він носить довге волосся, полюбляє одягати яскравий одяг, займається у студії моделювання одягу і приділяє увагу своєму зовнішньому вигляду, що не вписується у класичні канони маскулінності. Через це інші хлопці у дворі насміхаються над ним.</p> <p>Порада. Під час спілкування з хлопцем розпитати, що йому цікаво, як він бачить своє майбутнє, підтримати його бажання робити успіхи у тій справі, яка йому подобається. Сказати, що кожна людина вільна обирати той вид діяльності, який подобається, незважаючи на свою стать та думки інших людей. Особливо варто поговорити з татом хлопця про те, чому кожній людині — хлопцю чи дівчині — важливо обирати для себе хобі й уподобання незалежно від поширених стереотипів.</p>
<p>2. Використання гендерночутливої комунікації</p>	<p>Деякі психологи/-гині не сприймають вживання фемінітивів. Говорять про те, що фемінітиви-новотвори немилозвучно звучать — політиkinя, амбасадорка, президентка, — вони «ріжуть вухо». Не хочуть використовувати їх у мові.</p> <p>Порада. Поділитися з колегами інформацією про те, що загальна кількість фемінітивів в «Історичному словнику фемінітивів української мови» становить близько 8 000 слів, а деякі форми слів дуже часто використовують навіть ті, хто не сприймає нові форми фемінітивів, наприклад, слово «вчителька». Фемінітиви для типово жіночих професій, як-от прибиральниця, секретарка, вчителька, медсестра, співачка, — досить поширені й не спричиняють заперечення, а от професії, де жінки не були представлені історично, як-от депутатка, менеджерка, міністерка, амбасадорка, можуть для деякого звучати незвично. Це певною мірою стереотипне сприйняття, яке є суб'єктивним і не може транслюватися на клієнтів/-ок.</p> <p>Важливо знати, що на сьогодні новий український правопис передбачає використання фемінітивів. Це додаткова можливість візуалізації жіночої постаті в суспільстві.</p>

Складники гендерної компетентності	Приклади ситуацій, у яких проявляється цей складник
<p>3. Надання гендерночутливої психологічної допомоги</p>	<p>На прийом до психолога/-ині приходить молода сімейна пара, яка має одну дитину. Дружина вагітна й бажає перервати вагітність. Чоловік хоче, щоб вона народила другу дитину.</p> <p>Порада. Поспілкуватися з жінкою наодинці й послухати її аргументи, чому вона хоче зробити аборт. Якщо аргументи пов'язані з недостатньою участю чоловіка у вихованні та догляді за дитиною — провести спільне обговорення з парою. Можливо, чоловік бачить свою місію лише у фінансовому забезпеченні сім'ї та взагалі не здогадується, що його участь у вихованні дитини недостатня.</p> <p>Під час консультування не варто апелювати до стереотипів, на кшталт, «сім'ї з двома дітьми — міцніші», «щоб утримати чоловіка, потрібно народити дитину» тощо. Не потрібно наводити релігійних аргументів на кшталт «аборт — це гріх». Важливо враховувати постулат, що тіло належить жінці; вона ризикуватиме життям, психічним і фізичним здоров'ям під час вагітності й пологів; переживатиме період післяпологового відновлення, тому саме жінка повинна ухвалювати остаточне рішення про те, що робити з вагітністю. Варто проговорити негативні наслідки обох можливих рішень, щоб жінка могла зробити свідомий раціональний вибір.</p>

Складники гендерної компетентності	Приклади ситуацій, у яких проявляється цей складник
<p>4. Розпізнавання гендерно зумовленого й домашнього насильства</p>	<p>На консультацію до психолога/-ині прийшла підлітка, яка була у пригніченому стані і в темних окулярах.</p> <p>Порада. Ви можете сказати, що бачите синці на обличчі дівчини, що розумієте, що вони можуть мати різне походження, але в будь-якому разі ніхто не має права чинити насильство щодо іншої людини, хто б це не був і в якому стані він не перебував би.</p> <p>Якщо психолог/-иня бачить, що дівчина бажає обговорити ситуацію, варто скористатися таким алгоритмом:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Запропонуйте воду, серветку чи інше — за потреби. 2. Говоріть простими та зрозумілими словами, не використовуючи складну термінологію. Виражайте підтримку. 3. Зберігайте конфіденційність, але пам'ятайте про ситуації, які вимагають звернення до відповідних державних закладів чи установ. Якщо вам потрібно дізнатися пораду у вузьких спеціалістів/-ок, попросіть дозволу на це в людини, яка до вас звернулася, але не розголошуйте конфіденційної інформації. 4. Для подальшої реабілітації потерпілої/-го доцільно переадресувати до медичних, соціальних, правоохоронних служб, дотичних до розв'язання цієї проблеми. Якщо людина сама не в змозі звернутися до відповідних органів, запитайте, чи можете ви це зробити. 5. Окремо необхідно направити батьків чи опікунів/-ок для роботи з ними у відповідних соціальних службах. 6. Поважайте право людини, яка до вас звернулася, самостійно приймати рішення й обов'язково надайте повну інформацію, куди можна звернутися додатково. <p>Вислови, якими можна користуватися: «У тому, що сталося, немає вашої вини», «Як я можу вас підтримати?», «Мені дуже шкода, що з вами таке трапилось», «Наша розмова залишиться між нами», «Будь ласка, розкажіть мені все, що вважаєте за потрібне», «Є люди/організації, які можуть вам допомогти. Чи бажаєте ви дізнатися про них?». Не вживайте вислови: «Тут немає нічого особливого», «Ситуація не важлива» і т. д.</p> <p>Потрібно проінформувати, що в Україні за коротким телефонним номером 15-47 цілодобово та безкоштовно діє гаряча лінія з протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству щодо дітей.</p> <p>Також потрібно проінформувати, що в разі, якщо щодо вас чинять насильство, потрібно звертатися до поліції за телефоном 102. У поліції є спеціальний підрозділ, який займається протидією насильству.</p> <p>За психологічною допомогою можна також звернутися за номерами 0 800 500 335 та 116 123. Це національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації «Ла Страда — Україна».</p> <p>Також бажано надати інформацію щодо громадських організацій, які працюють у відповідному населеному пункті й надають послуги постраждалим від насильства.</p>

Складники гендерної компетентності	Приклади ситуацій, у яких проявляється цей складник
<p>5. Підтримка кооперації та ненасильницького спілкування</p>	<p>Під час проведення групової психологічної терапії діти об'єдналися у групи. Один з хлопців був налаштований агресивно щодо дівчат, не хотів бути з ними в одній групі.</p> <p>Порада. Поспілкуватися з дітьми, пояснивши, що коли вони поведуться агресивно, така поведінка провокує сварку й не веде до конструктивного діалогу. Варто розповісти дітям про важливість ненасильницького спілкування з будь-ким. Водночас важливо враховувати власні потреби та потреби інших людей. Також слід наголосити на тому, що важливо вміти спілкуватися та співпрацювати як із хлопцями, так і з дівчатами. Під час спілкування ані стать дівчини, ані стать хлопця не мають відігравати жодної ролі, до всіх треба ставитися з повагою.</p>
<p>6. Популяризація батьківства без гендерних стереотипів</p>	<p>На психологічну консультацію прийшло подружжя, у яких є донька й син. Батьки не задоволені, що донька бунтує, коли її залучають до приготування їжі, прибирання, — це ж її обов'язок як дівчини. Вони зазначають, що донька часто каже, що в сім'ї немає справедливості та взаємопідтримки. Батьки не розуміють, у чому проблема.</p> <p>Порада. Можна їм запропонувати пройти діагностику «Шкала сімейних цінностей». Відповіді можуть показати, що домашні обов'язки чітко розділені на «жіночі» для матері й доньки та «чоловічі» для батька та сина, а спільних справ у них немає. Доречно підкреслити, що домашні справи можна робити разом або по черзі. Також розподіл обов'язків на «жіночі» і «чоловічі» може надалі зашкодити дівчині й хлопцю, тому що виконувати основні домашні обов'язки їм обом буде корисно в майбутньому житті. Можна порадити більше часу проводити у спільних справах, а також на відпочинку. Так можна допомогти цій родині позбутися гендерних стереотипів.</p>
<p>7. Сексуальна просвіта</p>	<p>На прийом до психолога/-ині прийшла мама дівчини підліткового віку. Мама вкрай засмучена тим, що у дівчини з'явився бойфренд. Загалом жінці хлопець подобається, але вона дуже хвилюється, що донька розпочне статеве життя й може завагітніти в підлітковому віці. Мама звертається за порадою, як вберегти доньку від статевих контактів.</p> <p>Порада. Допомогти жінці зрозуміти, що краще не боятися й не залякувати доньку, а спробувати поговорити з нею про безпечний секс, сучасні контрацептиви. Провести бесіду з матір'ю про важливість сексуальної просвіти та спілкування з дитиною без осуду й упереджень. Надати інформацію про гарячі анонімні лінії, де дівчина могла б отримати консультацію, а також організації, куди додатково можна звернутися за потреби. Головне — мати довірливі стосунки з дитиною та дбати про її безпеку — як фізичну, так і психологічну.</p>

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Актуальність гендерних трансформацій в Україні зумовлена як її внутрішніми потребами, так і міжнародними зобов'язаннями держави. Система психологічної допомоги дітям та їхнім батькам чи опікунам/-кам також потребує впровадження гендерного підходу, бо виконує важливі для суспільства функції: оцінка психологічного стану дитини, психокорекція індивідуальної поведінки, надання кризової психологічної допомоги тощо. А це означає, що зокрема на психологів/-инь, які працюють з дітьми, покладається відповідальність за формування в молодого покоління нового погляду на сучасне життя і взаємини між дівчатами та хлопцями, жінками та чоловіками.

Для формування та розвитку гендерної компетентності рекомендуємо:

- ➔ Розвивати співпрацю з жіночими, феміністичними та іншими правозахисними громадськими організаціями, гендерними експертами та експертками для формування розуміння гендерного підходу і його впровадження в роботу психологів/-инь.
- ➔ Розвивати співпрацю з міжнародними фондами та програмами в Україні, що дасть можливість брати участь в розробці соціальних/гендерних проєктів, спрямованих на розвиток соціальної інфраструктури, дівочого/жіночого активізму, сприяння справедливому розподілу домашніх обов'язків між жінками та чоловіками, підтримці жінок з дітьми, залученню татів до виховання дітей, а також підтримці інших груп населення, що опинилися у складних життєвих обставинах.
- ➔ Брати участь в інформаційно-просвітницьких заходах з гендерної тематики, які організують різноманітні українські жіночі та феміністичні громадські організації. Це допоможе усвідомити вплив гендерних відносин на особисте та професійне життя й навчитися інтегрувати гендерні знання в діяльність психологів/-инь.

- Підвищувати власну поінформованість щодо нормативно-правових документів гендерного спрямування, які є базою для впровадження комплексного гендерного підходу в усі сфери життєдіяльності українського суспільства, зокрема в роботу психологів/-инь.
- Ініціювати створення інформаційних стендів у закладах і організаціях, які мають на меті надання методичної та практичної підтримки співробітникам/-цям щодо впровадження комплексного гендерного підходу та ідей гендерної рівності.
- Застосовувати в особистому житті та професійній діяльності гендерно-чутливу комунікацію, що базується на принципах невикористання мови ворожнечі, стереотипних чи сексистських висловлювань та вживанні фемінітивів.
- Пам'ятати, що гендерна рівність є фундаментальним правом та необхідною умовою досягнення цілей зростання, соціальної єдності та демократії. А формування й розвиток гендерної компетентності психологів/-инь є запорукою демократичного європейського майбутнього України.

БЕЗКОШТОВНА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА

- +** **Національна гаряча лінія для дітей та молоді:** 0 800 500 225 (з мобільного або стаціонарного телефону) або 116 111 (з мобільного).

Діти та молодь можуть анонімно отримати підтримку й поради щодо проблем в особистих стосунках, булінгу, непорозумінь з батьками, насильства чи жорстокого поводження.

Консультації можна також отримати онлайн:

- ➔ Facebook: @childhotline.ukraine
- ➔ Instagram: @childhotline_ua
- ➔ Telegram: @CHL116111

- +** **Національна гаряча лінія із попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації:** 0 800 500 335 (з мобільного або стаціонарного телефону) або 116 123 (з мобільного).

Ла Страда-Україна надає безкоштовну цілодобову та анонімну допомогу тим, хто зазнає фізичного, психологічного, сексуального чи економічного насильства.

Консультації можна також отримати онлайн:

- ➔ Facebook: @lastradaukraine
- ➔ Telegram: @NHL116123
- ➔ Email: hotline@la-strada.gov.ua

- +** **Урядова гаряча лінія для постраждалих від домашнього насильства:** 15-47 (з мобільного чи стаціонарного телефону).

Сервіс доступний цілодобово. Дзвінки є безкоштовними, анонімними та конфіденційними.

+ **Онлайн-платформа «Аврора»:** <https://avrora-help.org.ua/>.

Онлайн-платформа з надання спеціалізованої психотерапевтичної підтримки особам, які зазнали насильства, зокрема сексуального насильства, пов'язаного з війною.

+ **Психологічні консультації для підлітків Teenergizer:**

<https://teenergizer.org/consultations/>.

Об'єднання підлітків Східної Європи та Центральної Азії Teenergizer безкоштовно та анонімно надає онлайн-консультації щодо будь-яких запитань: булінгу у школі, конфліктів з батьками, хвилювання щодо сексу, стресу перед іспитами, а також підтримку щодо виявленого ВІЛ-позитивного статусу.

+ **Лінія запобігання самогубствам:** 73 33.

<https://lifelineukraine.com/>.

Національна професійна лінія з питань профілактики самогубств та підтримки психічного здоров'я. Працює цілодобово.

+ **Екстрена психологічна допомога при Кризовому центрі медико-психологічної допомоги Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України:**

+380 68 770 3770, +380 99 632 1818, +380 93 609 3003 (вартість дзвінка згідно з чинними тарифами операторів).

➔ Телефон довіри: +380 44 288 3346.

Психологічна підтримка та допомога анонімно, безкоштовно, цілодобово — переселенцям з Криму та сходу України, військовослужбовцям/-вицям Збройних сил України, пораненим бійцям/-чиням.

+ **Центр надання безоплатної правової допомоги:** 0 800 213 103 (зі стаціонарних та мобільних телефонів).

Постраждалі від домашнього насильства; люди, які опинилися у складних життєвих обставинах; люди з інвалідністю, малозабезпечені сім'ї, внутрішньо переміщені особи, учасники/-ці бойових дій можуть безоплатно отримати правову консультацію.

ГЛОСАРІЙ

Агендери — це люди, які відчують, що не мають гендерної ідентичності.

Батьківство без гендерних стереотипів, або гендернотрансформаційне батьківство, — це підхід до виховання, що має за основу гендерну рівність та інклюзивність, а також заохочує позитивну соціалізацію й подолання гендерних стереотипів.

Батьківські партнерства — це домовленості щодо того, як виховувати дитину; цінностей, стилю виховання; як партнери будуть розвиватися у своїх батьківських ролях і підтримувати один/одна одного/одну; як розподіляти домашні обов'язки тощо.

Бісексуали — це люди, які відчують сексуальний та/або романтичний потяг і до чоловіків, і до жінок незалежно від їхньої власної статі.

Булінг — навмисне цькування й ображення людини або групи людей.

Віктімблеймінг — це звинувачення постраждалої/постраждалого в тому, що вони самі викликали, спровокували чи заохотили вчинене над ними насильство.

Гендер — очікування суспільства щодо того, що означає бути жінкою й чоловіком (фемінність і маскулінність). Тобто це зовнішній вигляд, ролі, поведінка, діяльність, які певне суспільство вважає прийнятними для жінок і чоловіків.

Гендерквіри — це люди, які не відчують себе ані чоловіком, ані жінкою, а радше чимось «посередині» чи й за межами цих визначень.

Гендерна дискримінація (дискримінація за ознакою статі, сексизм) — ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами та свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій законом.

Гендерна ідентичність — внутрішнє відчуття, що означає бути чоловіком, жінкою, ні тим, ні іншим або комбінацією обох (цисгендерна, трансгендер-

на, агендерна, небінарна тощо). Вона може проявлятися в гендерному вираженні, тобто через зовнішній вигляд або дії людини (одяг, манери, стиль спілкування, інтереси тощо).

Гендерна рівність — рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дає змогу особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Гендерна роль — це вид соціальної ролі: набір норм, очікуваної поведінки, діяльності, характерних рис, що приписуються як притаманні чоловікам і жінкам.

Гендерна сегрегація — нерівномірний розподіл чоловіків і жінок за професіями та видами діяльності в економіці, за якого в окремих професіях чи видах економічної діяльності переважають чоловіки або жінки

Гендерна соціалізація — це процес засвоєння людиною суспільно та культурно визначених норм щодо того, якими повинні бути хлопці та дівчата, чоловіки та жінки, чим мають займатися, які їхні соціальні ролі та можливості в житті.

Гендерний мейнстрімінг (комплексний гендерний підхід) — розробка стратегій подолання нерівності за ознакою статі та впровадження політики рівних прав та можливостей на всіх рівнях та у будь-яких сферах життєдіяльності суспільства.

Гендерні стереотипи — традиційні уявлення про гендерні ролі та обмеження щодо виховання та норм поведінки людей залежно від їхньої статі.

Гендерне вираження — демонстрація гендерної ідентичності за допомогою зовнішнього вигляду або дій людини: шляхом вибору одягу, аксесуарів, манери, стилю спілкування, поведінки в соціумі, інтересів тощо.

Гендерно зумовлене насильство (насильство за ознакою статі) — діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій у публічному або приватному житті.

Гендернонейтральні — це люди, які не відчують себе ані чоловіками, ані жінками.

Гендернонеконформні — це люди, які виражають свою гендерну ідентичність у спосіб, відмінний від очікуваного від них. Вони не дотримуються традиційних гендерних норм.

Гендернофлюїдні — це люди, чия гендерна ідентичність змінюється з часом.

Гетеросексуали — це люди, які відчують сексуальний та/або романтичний потяг до людей протилежної статі.

Гомосексуали (геї та лесбійки) — це люди, які відчують сексуальний та/або романтичний потяг до людей своєї статі.

Гомофобія — ірраціональний страх і ненависть до тих, хто відчуває сексуальний та/або романтичний потяг до людей власної статі.

Державна гендерна політика (політика забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків) — система дій державного рівня, що має на меті встановлення дійсної рівності жінок та чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Дискримінація — ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі.

Домашнє насильство — протиправні дія або бездіяльність (а також погрози їх вчинення) у формі фізичного, сексуального, психологічного, економічного насильства, що вчиняються у визначеному колі осіб незалежно від місця їх проживання.

Захворювання, що передаються статевим шляхом (ЗПСШ), — інфекційні хвороби, які передаються переважно через сексуальний контакт (ВІЛ, сифіліс, гонорея, трихомоніаз тощо).

Інтерсекс-особа — це людина, яка народилася зі статевими ознаками (статеві органи, статеві залози, хромосоми), які не відповідають типовим бінарним уявленням про чоловічі чи жіночі тіла. Це є варіантом біологічної норми.

Камінг-аут — це публічне розголошення інформації про свою сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність.

Культура згоди — це коли стосунки мають бути засновані на взаємному дозволі та повазі до партнера/партнерки і здоровому розумінні безпеки й відповідальності. Культура згоди унормовує прохання та абсолютну повагу до будь-якої відповіді (особливо, коли ця відповідь «ні»).

ЛГБТІК+ — це скорочення на позначення лесбійок, геїв, бісексуальних людей, трансгендерних людей, інтерсекс-людей та квір. «Плюс» у цій аббревіатурі означає, що спектр сексуальності та ідентичності постійно розширюється.

Маскулінність — сукупність фізичних, психічних та поведінкових властивостей, які традиційно вважаються притаманними чоловікам.

Мізогінія — ненависть, зневага, огида, упередженість щодо жінок.

Небінарна особа — людина, чия гендерна ідентичність є комбінацією або виходить за межі гендерної бінарності жіночої та чоловічої статі.

Позитивна гендерна соціалізація — процес, який має на меті навчити дітей позитивних гендерних ролей, звільнивши їх від шкідливих стереотипів та сприяючи розвитку свідомості про рівність. Позитивна гендерна соціалізація акцентує на тому, що кожна людина має право на вибір та вільну самоідентифікацію в межах своєї гендерної ідентичності.

Позитивні дії — спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України.

Сексуальна орієнтація — це сексуальний та/або романтичний потяг до людини певної статі (гетеросексуальність, гомосексуальність, бісексуальність, пансексуальність, асексуальність тощо).

Сексуальне здоров'я — стан фізичного, емоційного, психічного та соціального благополуччя щодо сексуальності; це не просто відсутність хвороби, дис-

функції чи вади. Сексуальне здоров'я вимагає позитивного підходу до сексуальності та сексуальних стосунків, а також можливості отримання приємного та безпечного сексуального досвіду без примусу, дискримінації та насильства.

Сексуальні домагання — дії сексуального характеру, виражені словесно (прохання про сексуальні послуги, погрози, залякування, непристойні коментарі) або фізично (доторкання, поплескування, поцілунки, жести), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування.

Скляна стеля — невидимі й формально не означені бар'єри, що існують у суспільстві й не дають жінкам просуватися кар'єрними сходами, мати доступ до ресурсів та рівня прийняття рішень.

Соціалізація — процес входження індивіда в суспільство, який включає засвоєння системи знань, норм, правил поведінки, цінностей та переконань, що дає змогу функціонувати в його межах.

Соціальна ізоляція — соціальне явище, за якого відбувається усунення індивіда або соціальної групи від інших індивідів або соціальних груп в результаті припинення або різкого скорочення соціальних контактів і взаємодій.

Соціокультурні норми — сукупність цінностей, переконань, звичаїв і правил, що сформувалися в суспільстві, які диктують певні способи поведінки й спілкування одне з одним.

Стать — біологічні чи фізіологічні характеристики людини, як-от репродуктивні органи, набір хромосом тощо (жіноча стать, чоловіча стать, інтерсекс-особи).

Токсична маскуліність — сукупність соціально регресивних чоловічих рис, які сприяють домінуванню, знеціненню жінок, гомофобії та безпричинному насильству.

Трансгендер — людина, чия гендерна ідентичність не збігається з їхньою біологічною статтю та чиє гендерне вираження не відповідає суспільним нормам щодо їхньої статі.

Фемінізм — теорія політичної, економічної, соціальної рівності статей та практика її впровадження.

Фемінітиви — іменники жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду, які називають жінок за різними характеристиками: родинними зв'язками, національністю, професією, посадою тощо.

Фемінність — сукупність фізичних, психічних та поведінкових властивостей, які традиційно вважаються притаманними жінкам.

Фемінізація — зростання чисельності й ролі жінок в окремій сфері суспільства, професії, організації тощо.

Цисгендер — людина, чия гендерна ідентичність збігається з їхньою біологічною статтю та чиє гендерне вираження відповідає суспільним нормам щодо їхньої статі.

Посібник був створений ГО «Центр гендерної культури» з у співпраці з ЮНІСЕФ та за фінансової підтримки уряду Іспанії у 2024 році.

Над посібником працювали:

Чернецька Тетяна, віцепредседка ГО «Центр гендерної культури»

Губіна Світлана, гендерна експертка ГО «Центр гендерної культури»

Дрожжина Тетяна, гендерна експертка ГО «Центр гендерної культури»

Дьоміна Юліана, гендерна експертка «Центр гендерної культури»

Середа Наталія, асистентка проєкту ГО «Центр гендерної культури»

Гриценко Тетяна, спеціалістка з питань гендерної рівності ЮНІСЕФ

Скорик Олеся, редакторка

Чорна Марія, дизайнерка ГО «Центр гендерної культури»

ЮНІСЕФ — дитячий фонд і спеціалізована структура ООН, діяльність якої зосереджена на захисті прав та інтересів дітей у всьому. Фонд заснований у 1946 році. Сьогодні діяльність ЮНІСЕФ охоплює 190 країн і території для підтримки найуразливіших дітей та молоді, які найбільше потребують допомоги. В Україні представництво ЮНІСЕФ працює з 1997 року.

Вебсайт ЮНІСЕФ: <https://www.unicef.org/ukraine/>
<https://spilnoteka.org/>

Громадська організація «Центр гендерної культури» є одним із лідерів руху за гендерну рівність в Україні. Ми проводимо адвокаційні кампанії. Організуємо освітні заходи. Продукуємо креативні рішення. Все для того, щоб українське суспільство дотримувалося принципу рівних прав і можливостей кожної людини незалежно від статі та інших ознак, і стало вільним від гендерно зумовленого насильства та дискримінації.

Вебсайт: <https://genderculturecentre.org/>

Думки, висловлені в матеріалі, є позицією авторок і не обов'язково відображають політики та погляди ЮНІСЕФ.

unicef

для кожної дитини

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПСИХОЛОГИНЬ І ПСИХОЛОГІВ

Центр гендерної культури